

Loran Asun, *Lakan*,
Karpos, Loznica 2012.

Novak Malešević

Knjiga Pola-Lorana Asuna „Lakan“ bavi se pregledom bitnijih teorijskih (terminoloških) pitanja kojima se francuski psihoanalitičar Žak Lakan (Jacques Lacan) bavio u svome radu. To ne znači da se „Lakan“ može čitati kao „uvod“ u Lakanovu psihoanalizu ili pak kao „problematizacija“ određenih premisa kojima se Lakan služi. Asunova knjiga nije baza na kojoj treba da se temelji lakše razumijevanje Lakana (što je u didaktičkom smislu udaljava od bilo kakve prelogomene u „mišljenje Lakan“), niti, dakle, smjernica za tumačenje (sporenje) lakanovske psihoanalize.

Asunovak knjiga je pregled. Cilj joj je da ukaže na razvojni put Lakanove psihoanalize i da mapira ključna mjesta u Lakanovom mišljenju koja će profilisati njegov rad. Otud je strukturno gledano Asunova knjiga jako značajna. Pored toga što nam daje hronološki prikaz Lakanovih tekstova (38–44), Asun nam obezbjeđuje uvid u razvoj pojedinih segmenata njegove psihoanalize kroz dijahronijsku perspektivu (dakle, hronološki), citirajući naporedo Lakanova mišljenja o istom predmetu data u različitim vremenskim periodima. Na taj način, moguće je pratiti razvojne tragove određenih pojmova u Lakanovom filozofiji psihoanalize. Asunov stil je „lakanovski“. On se koristi Lakanovim diskurzivnim aparatom, ostajući dakle u domenu *jezičke igre* koju je Lakan proizvodivao, da bi objasnio date Lakanove pojmove. Ipak, objašnjavati Lakana lakanovski ne mora nužno biti uspješno. Tim prije ukoliko čitalac nije upoznat sa stepenom hermetičnosti tog stila.¹ O Lakanovom stilu Asun, između ostalog, kaže: „On izmišnja termine koji postoje samo u lakanovskom jeziku, koji potcenjuje analitički jezik: kao što su „hainamoration“, „sinthome“. Nekim poznatim terminima nameće posebnu grafiju, koja od njih pravi kovanice kao što su „dit-mension“, „disque-ourcourant“. Na to se dodaje pribegavanje idiomatskim naučnim jezicima, od topologije do fregeovske logike što, čine se, zahteva vladanje ovim „meta-jezicima“, koji to nisu...“ (17–18)

Asunova knjiga o Lakanu podijeljena je na tri dijela. Svaki od dijelova predstavlja po jednu problemsku cjelinu Lakanovog mišljenja. Dijelovi su dalje izdijeljeni na poglavlja. Na početku knjige nalazi se Uvod.

Uvod – Žak Lakan ili „povratak Frojdu“

U Uvodu Asun želi da odredi Lakanov status između Frojda i postfrojdovaca. Lakan je frojdovac,

¹ Što znači da je i za razumijevanje Asunove knjige o Lakanu potrebno znanje o samim Lakanovim tekstovima.

to znači da se vraća njegovim djelima iznova ih čitajući. Asun kaže: „Povratak Frojdu, u stvari znači usvajanje analitičkog čina u sadašnjosti. To pretpostavlja da se Frojd iznova pročita i učini da blesne, pomoću delovanja duha ponavljanja, njegova „vatrena strela“, koja će ponovo raspaliti žeravicu njegovih tekstova“ (16). Neophodno je vratiti se Frojdu, koji je „sasvim sam, uspeo da pokaže izvestan broj pojava koje nikada ranije nisu bile izdvojene i da ih uvede u jednu organizovanu mrežu, izmislišvi u isti mah, nauku i oblast primene te nauke.“ (14). U tom smislu, svako buduće bavljenje psihoanalizom ima u svom središtu Frojda kao referentnu tačku. To je razlog zbog čega Frojd treba biti do kraja pročitan. I ispravno pročitan. „Trebalo li, onda, način na koji se Lakan 1966. predstavio Pjeru Deu smatrati kao skromnost ili kao uobraženost: „Ja sam onaj koji je čitao Frojda“ (15). Vraćanje Frojdu je zahtjev za iščitavanje njegovih tekstova. U tim tekstovima je baza za buduća teorijska usmjerenja. Otud je izučavanje Frojda zapravo vraćanje na probleme psihoanalize u formi u kojoj su ti problemi začeti, a ne u kakvoj su ih postfrojdovci shvatili.

Asun, dalje, posvećuje pažnju Lakanovom stilu. „Precioznost, nejasnost, besmislice, antifraze i oksimoroni, kovanice ili spojenice: zar to nije cena koju je trebalo platiti, kao što je učionio Luis Gongora...“ (17) Čak je i Lakan za sebe govorio da je „Gongora psihoanalize“. Ipak, hermetičnošću Lakan kao da je htio da zaštiti psihoanalizu od „vulgarizacije“. Jezik je osnova na kojoj će Lakan zasnovati neke od svojih bitnijih stavova, otud u pitanje jezičke kompleksnosti mora da se uđe preko kompleksnog jezika. Kako Asun ističe „treba naučiti govoriti lakanovski“ (17).

Asun dalje govori o dihotomiji govor/pismo u Lakanovoj psihoanalizi. Ističe da predavač (dakle onaj koji govori) dovodi sebe u stanje analizanda, gdje se sam govor posmatra kao simptom. Ipak, potpora tog govora pismom, daje, zaključuje Asun, premoć pismu u odnosu na govor kod Lakana.

Prolog – Lakan Život i delo

U Prologu Asun se bavi Lakanovim životom i stvaralaštvom. Saznajemo da je bio zainteresovan za filozofiju. Zanimao se za autore poput Spinoze, Ničea, Hajdegera, kasnije se povezuje sa grupom „Filozofska istraživanja“. Zanimao se za književnost (posebno za Džojasa, slušao je predavanja na fakultetu o književnosti, čak je objavio i pjesmu). Saznajemo da je svoju disertaciju poslao Frojdu, na čemu mu se ovaj hladno zahvalio – „Hvala vam što ste mi poslali vašu tezu“ – tada je

prvi i posljednji put ostvario kontakt sa Frojdom. Asun nam dalje predstavlja značajne godine u Lakanovom životu – godine koje su za njega značile bitna dešavanja u intelektualnom i egzistencijalnom smislu (objavljivanje značajnih radova, društveno angažovanje i sl.).

Asun dalje izdvaja tri etape u Lakanovom mišljenju bazirane na vrsti recepijenata za svoje tekste. „I etapa, od početka (1951–1953) do prekinutog seminarara (1963). Lakan se, po vlastitom izboru, obraća analitičarima; II etapa, od 1964. do 1968–1969. Od tog doba Lakan se obraća „svima“; III etapa, od 1970. do 1979. Mogućno je da se Lakan od tada obraća onima „koji razumeju“ ... ili „Drugom“.. (35). Na kraju poglavlja Asun nam daje podatke o Lakanovim radovima (o seminarima i spisima) onako kako su hronološki izlazili u štampu.

I dio: Temelji – imaginarno, simboličko, realno

Teorija o imaginarnom, simboličkom i realnom je prvi veliki prodor Lakana u psihoanalizu. Imaginarno se vezuje za stadijum ogledala. Riječ je naime o razvoju djeteta (od 6. do 18. mjeseca), gdje se dijete prvi put susreće sa svojom slikom u ogledalu. Na taj način, dijete se identifikuje sa slikom stičući predstavu o sopstvenoj jedinstvenosti. (Prije tog stadijuma dijete nije moglo da razgraniči sopstvo od majke – oni su bili jedno). Kasnije se ovaj odnos sa slikom, „dvojnikom“ razvija u agresiju. Osnov te agresivnosti nalazi se u narcističkom odnosu (između „ja“ i ogledalnog alter ega).

Asun nam dalje prikazuje značaj simboličkog u Lakanovoj teoriji. Ovdje se nalazi čvorna tačka ukrštanja lingvistike i psihoanalize. Lakan pozajmljuje od De Sosa model strukture jezičkog znaka (oznaku i označeno) inkorporirajući ga u psihoanalizu. Veza između oznake i označenog je proizvoljna, kaže De Sosir, jezički sistem moguće je uspostaviti samo zahvaljujući razlici između elemenata znaka, a ne nekoj metajezičkoj referentnoj shemi. Lakan da bi zaustavio taj protok označitelja uvodi termin prošivak (*Le point de copition*). Po Lakanu označitelj je ono što uslovljava djelovanje subjekata.² Subjekt uvijek ostaje u domenu označiteljskog lanca koji ga determiniše.

Za Lakana „nesvjesno je strukturisano kao jezik“. To znači da je mehanizme funkcionisanja nesvjesnog moguće otkriti („dešifrovati“) preko jezičkih

² O ovome se detaljna analiza može pronaći u Lakanovom tekstu o Poovoj pripovijeci „Ukradeno pismo“

(lingvističkih) struktura. „To dešifrovanje dopušta da se od želje napravi više no objekt tumačenja, recimo, njegovo operativno načelo.“ (61). Asun dalje govori o poziciji Drugog kao mjesta govora. Na taj način, Asun ocrta neke od glavnih pojmova Lakanove psihoanalize: imaginarno, simboličko, jezik i Drugi.

Naredno veliko pitanje kojem Asun posvećuje pažnju je pitanje Imena Oca u Lakanovoj psihoanalizi. Za Frojda, Ime Oca predstavljalo je Zakon, simbolički prikaz zabrane i norme koji se otelovljavao u funkciji (mrtvog) oca. Za Lakana Ime Oca ima simboličku vrijednost. On je označitelj koji pravi strukture (koje su takođe označiteljske) koje uslovljavaju djelanje subjekta. Ukoliko se Ime Oca ne nalazi na mjestu Drugog – nastaje psihoza. „Videćemo tu važnost psihoze za lakanovsku teoriju koja, a contrario, pokazuje ulogu označitelja „biti otac“ – koji strukturira poput „autoputa“ (psihički) pejzaž“ (70). Simboličko je datost koja se ne stvara – ona je stvorena prije nego što je subjekat postao svjestan. Mi smo uvučeni u ove označiteljske igre. Asun citira Lakana: „Frojdovo otkriće je otkriće polja upada, u ljudskoj prirodi, ovih odnosa u simbolički poredak“ (71). Asun dalje razmatra ulogu Oca u različitim registrima – u domenu simboličkog, zatim imaginarnog i na kraju realnog.

Peto poglavlje prvog dijela „Lakana“ posvećeno je realnom. Asun pokazuje nadogradnju Lakanovih stavova o realnom od 1962. do 1975. godine Lakan prvobitno definiše realno kao *vraćanje na isto mjesto*. Realno je uvijek tu, ono nije rascijepljeno niti može da bude odsutno. Riječju, realno predstavlja „odsutnost odsutnosti.“ (78). Asun dalje naglašava vezu između realnog i nemogućeg, realnog i označitelja i realnog i privida. Na kraju poglavlja funkcija realnog izjednačava se sa simbolom.

Drugi dio: Lakanovska matezis. Drugi, objekt, subjekt

Drugi dio Asun započinje predstavljanjem Drugog kod Lakana. Šta je Drugi? Kakva mu je funkcija? Drugi je mjesto govora. Ne radi se o transcedenciji, nego o mjestu produkcije označitelja. Drugi postaje mjesto tvorenja označiteljske strukture i ujedno osnov za svaku buduću podijeljenost subjekta. „Takođe shvatimo da se „susret“ sa Drugim dešava u različitim prilikama, u kojim subjekt doživljava destabilizovanje svoje „istosti“. Problematika Drugog je povezana sa problematikom označitelja. Uvesti Drugog, dakle, znači odbaciti autonomiju čistog imaginarnog, ili, drugim rečima,

podsetiti na simboličko određenje imaginarnog: Drugi je mesto porekla označitelja, bez čega bi slika tela ostala bez značenja“ (86–87). Imaginaro se zamjenjuje simboličkim, što znači da se identifikacijska funkcija jedinstvenosti slike zamjenjuje kompleksnom simboličkom strukturom uslovljenom snagom označitelja. Oznaka za Velikog Drugog je veliko slovo A.

Drugi je takođe mjesto subjektive želje. Drugi nameće želju subjektu, ofurmljujući mu označiteljsku strukturu koju je ovaj jedino u stanju da misli (želi). Lakan kaže: „U jeziku nam naša poruka dolazi od Drugog... u izokrenutom obliku.“ (92). Asun dalje predstavlja Lakanov pojam „objekt želje“ (malo a). Prikazuje odnos između između objekta želje sa jedne strane i frustracije i kastracije sa druge. Želja je povezana sa odsutnošću. (Stoga ona ne može da bude u realnom koje pretpostavlja odsutnost odsutnosti). Želja je uvijek produkt simboličkog i kao takva uslovljena je Drugim. Dijalektika želje počiva na odsutnosti. Na kraju šestog poglavlja, Asun opisuje odnose između želje i uživanja. Lakan, uživanje shvata dvojako (ovu tipologiju Lakan preuzima od Hegela): kao a) uživanje tijela i b) uživanje u govoru. Ujedno ova dihotomija stoji kao osnov za dalju razradu između „uživanja života“ i „falusnog uživanja“.

Sedmo poglavlje (poslednje poglavlje drugog dijela) rezervirano je za objašnjenje funkcije subjekta. Subjekt po Lakanu predstavlja „označitelj za drugi označitelj“ (105)., to znači da je konstituisanje subjekta moguće jedino u domenu jezika. Jezik je ono što određuje subjekt, a ne obratno. „Subjekt iskazivanja je otuđen u registru označitelja i neprekidno je upućivan na dugi označitelj, tako da ga jezik održava.“ (105) Podijeljenost subjekta omogućena je upravo kroz perspektivu sagledanja onog što subjekt jeste kroz teoriju označitelja. Asun sedmo poglavlje posvećuje upravo ovom cijepanju subjekta zahvaljujući dijalektici želje.

Treći dio: Analitički čin i matema. Struktura i simptom

Sistem označitelja je strukturalan – označitelj uvijek upućuje na drugi označitelj – veza između njih podrazumijeva, zahvaljujući tome što se oznaka i označeno u lingvistici posmatraju kao dijelovi znaka, postojanje strukture. Međutim, kako Asun upozorava: „Trebalo dobro promisliti konsekvencije simptom se odnosi na poredak označitelja, a ovaj nameće pozivanje na strukturu.“ (113). Asun citira Lakana: „U tom smislu, simptom se potpuno

rastvara u analizi jezika, on je jezik čiji govor treba osloboditi“ (116). No, kako se dalje navodi, simptom „nije značenje“, on je samo „odnos“ složene igre označitelja. Osmo poglavlje se završava ispitivanjem odnosa između neuroze, psihoze i histerije sa jedne strane i dijalektike želje (koja se u ovim slučajevima očituje kroz Drugog).

Deveto poglavlje Asun posvećuje odnosu analitičara i analizanda. Prvo se naglašava uloga jezika u psihoanalitičkom činu. „temelj prave psihoanalize nalazi se u odnosu čoveka sa njegovim govorom...“ (124). Ovim Asun ponovo naglašava ranije postavljenu tezu o značaju jezika. Ujedno to je i uvod kojim se locira uloga psihoanalitičara u sprovođenju čina psihoanalize. Analitičar postaje „subjekt za koga se pretpostavlja da zna“, on postaje Drugi u ovom odnosu. „Subjekt za koga se pretpostavlja da zna“, više od analitičara, iako on zauzima to mesto – on je pre tu transferno ogledalo, slika za pacijenta – ono je što održava samu analitičku situaciju, inscenacija u odnosu i kroz odnos analitičar/analizand“ (127). Ipak, to ogledalo ne referiše na imaginarno, nego na simboličko. Analitičar, za *analizanda*, postaje Drugi, postaje mjesto „koje govori“ i kome se vjeruje, „jer se pretpostavlja da zna“. Ipak, to mjesto je samo inscenacija, režirana preko novog označitelja – psihoanalitičkog „čina“ samog. Što nas dovodi do pitanja etike psihoanalize i želje psihoanalitičarve da bude psihoanalitičar. Na kraju poglavlja Asun se posvećuje Lakanovim pitanjima kako proizvoditi „psihoanalitičara“, odnosno šta to čini psihoanalitičara, a da nije bazirano na njegovoj želji i inscenaciji psihoanalitičkog čina.

Deseto poglavlje „Lakana“ posvećeno je jeziku psihoanalize kod Lakana. Asun govori o uticaju matematike na lakanovski diskurs (pored uticaja lingvistike i antropologije) što uslovljava pojavu grafikona i topologija u njegovom pisanju. Vrlo bitna promjena koju zapaža Asun, u ovoj fazi Lakanovog mišljenja, jeste da Drugi (Autre) „nije više subjekt, nego mesto koda i trezor označitelja“ (137). To znači da Drugi čvrno mjesto produkcije označitelja, te da kao takav ne može biti sveden na subjekta, tačnije „subjekat“ je samo jedna od označiteljskih instanci Drugog. Lakanov diskurs se, dakle, matematizuje. Uvode se mateme: formule

koje treba (pored dokazivanja egzaktnosti psihoanalize) da izraze jedinstvene psihoanalitičke konstante. Iz toga Lakan izvodi Četiri vrste diskursa: diskurs Gospodara, diskurs Univerziteta, diskurs Histerika, diskurs Analitičara.

Na kraju Asun nam predstavlja sintezu svog djela o Lakanu kroz pitanja koja afirmišu intelektualnu i humanističku (u enciklopedijkom smislu – „mišljenje Lakan“) poziciju Lakanovu. Otud, Asun se još jednom dotiče Lakanovog odnosa prema Frojdu, prema savremenom mišljenju i na kraju prema (budućnosti) psihoanalize. A budućnost psihoanalize jeste u odbijanju psihoanalize – što, poštujući lakanovski odnos analitičar/analizand, znači uspjelost psihoanalize same, tj. psihoanalitičkog čina. Lakan kaže: „Videćete da će se čovečanstvo izležiti od psihoanalize“ (153).

Asunov „Lakan“ je kako smo naznačili na samom početku – pregled. Shodno tome, ova knjiga nema polemički ton, niti interpretativnu snagu koja bi nas bliže upoznala sa specifičnim problemima Lakanove (filozofije) psihoanalize. Štaviše, stiče se utisak da je Asun namjerno izbjegavao detaljniju analizu pojedinih Lakanovih stavova, čak i kada bismo mogli prepoznati potrebu za tim³. Razlozi za to mogu biti metodološke prirode – detaljnija analiza narušila bi balans samog teksta, tj. njegov pregledni katakter, jer bi nužno za sobom povukla otvaranje novih pojmovnih čvorišta (lakanovski govoreći, pokrenuo bi se nezaustavljivi lanac označitelja), kojima bismo morali da potpomognemo objašnjenje početnog stava. Na taj način, tekst bi ostao osuđen na konstantno interpretativno dopunjavanje, čime bi se izgubio glavni kvalitet ovog Asunovog rada – jasan (pregledan) uvid u etape lakanovog stvaralaštva i mapiranje glavnih pojmovnih odredišta njegove psihoanalize. Otud, ova knjiga treba da se čita *nakon* usvajanja osnovnih principa Lakanove psihoanalize. „Lakan“ nije tu da dopuni, niti da pojasni Lakanova psihoanalitička gledišta, on je tu da (kao i svaki označitelj) odredi domene jednog mišljenja i postavi smjernice (druge označitelje) za određivanje kretanja u tom domenu. „Lakan“ dakle ocrtava strukturu Lakanovog mišljenja, omogućavajući nam uvid u kretanje te strukture i dajući nam privid njene zaokruženosti.

3 Mogli bismo kao primjere istaći nepotpuna razjašnjenja „formula seksualne“, zatim Četiri vrste diskursa itd.